

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ
ТА ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ

УДК 343.915

В. М. Бабакін

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ МОНІТОРИНГУ ЗАПОБІГАННЯ
І ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД МОЛОДІ**

Проаналізовано стан наукових досліджень окремих аспектів моніторингу щодо запобігання кримінальних правопорушень серед молоді. Дано загальне поняття моніторингу, а також дискусійні напрямки щодо його визначення як у теоретичному, так і в прикладному аспектах.

Ключові слова: оперативні підрозділи ОВС; запобігання; моніторинг, оперативна обстановка; кримінальне правопорушення.

Згідно з даними наукових досліджень, зокрема за результатами аналізу стану криміногенної обстановки в державі та окремих регіонах, статистичних даних, практики у кримінальних провадженнях і розгляду їх у суді, можна погодитися з думкою окремих учених про існування тенденції до збільшення кількості вчинення кримінальних правопорушень з боку неповнолітніх і осіб молодого віку, а також тих осіб, які за чинним законодавством не досягли віку кримінальної відповідальності. Дана проблема викликає гостру увагу громадськості, державних, правоохоронних органів, учених-кримінологів тощо. Нині науковці і практики розробляють новітні форми протидії таким видам злочинів. Результатом їх роботи стали розробки методик аналізу окремих видів злочинів та осіб, які їх учиняють.

Тематика моніторингу протидії злочинності висвітлена в наукових працях О. М. Бандурки, Є. М. Блажівського, М. Г. Вербенського, Л. М. Давиденка, І. П. Козаченка, М. В. Корнієнка, О. М. Литвинова, О. О. Юхна та інших учених.

Одним із напрямів протидії злочинності є проведення моніторингу. За визначенням О. М. Литвинова, Л. М. Давиденка, М. А. Давиденка та О. О. Юхна, моніторинг – це обумовлені практичною необхідністю наукові закономірності, що ґрунтуються на пізнанні будь-якого явища чи процесу шляхом розгляду, опису, аналізу, оцінювання їх сьогодишнього стану [1, с. 67]. Зміст моніторингу становлять процеси отримання, оброблення та аналізу необхідної для формулювання кінцевих висновків інформації. Ймовірно, що це не формальний збір та сума статистичних чи інших даних про минуле й теперішнє. На думку вказаних учених, це нова інформація, що збільшує наші знання про стан досліджуваних явищ та процесів [2, с. 68], що ми підтримуємо. Слід зробити висновок, що моніторинг протидії злочинності – це крок уперед у кримінологічній науці й практиці, оскільки він уперше пов'язує

© Бабакін В. М., 2013

інформацію про відповідні явища минулого та явища і процеси сьогодення. За результатами висновків та на основі їх аналізу приймають управлінські рішення щодо заходів протидії певним видам злочинів чи тенденціям. Моніторинг на сьогодні є активним посередником між науковими дослідженнями й потребами практики. За визначенням Н. Ф. Реймерса, сутність моніторингу полягає у виконанні двох взаємопов'язаних функцій – спостереження (відслідкування) та запобігання [3, с. 43, 44], що, на нашу думку, має досить важливе значення для вирішення проблемних питань, у тому числі щодо протидії і запобігання злочинності в молодіжному середовищі. Крім цього, як зазначає Є. М. Блажівський, доцільність подальшого вивчення проблем кримінологічного моніторингу обумовлена необхідністю глибокого, всебічного, теоретичного осмислення проблеми і створення фундаментальних, методологічно правильних наукових основ його організації та здійснення, адже сьогодні існує ціла низка невирішених завдань, спірних моментів щодо понятійно-категоріального апарату моніторингу протидії злочинності, його співвідношення із суміжними системами [4, с. 5, 6], що, на нашу думку, обумовлює активні наукові дослідження у сфері запобігання і протидії окремим видам і напрямам злочинності. За визначенням О. М. Литвинова та О. О. Юхна, мета моніторингу злочинності полягає передусім у тому, щоб своїм інформаційним потенціалом значно підвищити науковий рівень та обґрунтування планування, прогнозування й організації протидії злочинності на підставі виявлення латентних, але таких, що мають визначальне значення, напрямів її розвитку [2, с. 124, 125]. При цьому найбільш важливим є виділення значущих проблем вирішення питань протидії у конкретному напрямку, що ми підтримуємо. Це також може бути використано ними у подальшому для дослідження питань щодо протидії молодіжній злочинності.

Необхідність проведення моніторингу злочинності серед молоді обумовлена сучасною криміногенною ситуацією в Україні, що виражається виникненням нових проблем молодіжної злочинності. Переоцінка цінностей після набуття Україною незалежності, занепад моральних основ українського суспільства призвели до того, що особи молодого віку дедалі частіше намагаються знайти шлях до самовираження, отримання матеріальних благ, учиняючи протиправні дії. Такі фактори, як зниження життєвого рівня населення та безробіття, стимулюють, зокрема, зростання серед молоді кількості кримінальних правопорушень, насамперед корисливої спрямованості. Ситуація, що склалася в суспільстві, та наслідки глибокої кризи в усіх сферах соціального життя обумовлюють необхідність активізувати запобігання кримінальним правопорушенням серед неповнолітніх та молоді, протиправна поведінка яких щоденно зазнає якісних змін, стає більш зухвалою і цинічною. Правоохоронні органи дедалі частіше стикаються з непоодинокими

фактами залучення неповнолітніх та молодих осіб до організованої злочинної діяльності. Наслідком цього стало нещодавнє введення до законодавства про кримінальну відповідальність України новели, що передбачає втягнення неповнолітнього в злочинну діяльність саме неповнолітньою особою.

Дослідження кримінальної активності осіб молодого віку на основі статистичних даних ускладнюється тим, що наявна статистика щодо кримінальних правопорушень не містить класифікованих відомостей про зареєстровані суспільно небезпечні діяння залежно від віку осіб, які їх учинили, крім неповнолітніх та дітей. У той же час інформаційні довідки органів прокуратури, суду, Державної пенітенціарної служби України, дослідження науковців дають підстави стверджувати, що кількість кримінальних правопорушень, учинених особами молодіжного віку, щороку збільшується. За дослідженням С. Ф. Денисова, з 1990 р. (тобто більш ніж за 20 років) рівень молодіжної злочинності зріс майже вдвічі. Крім того, за даними Державної пенітенціарної служби України, в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах утримується близько 162 тис. громадян, на обліку підрозділів кримінально-виконавчої інспекції перебуває 157 тис. засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Криміногенний склад засуджених до позбавлення волі досить неоднорідний, оскільки більш ніж 50 % – це засуджені молодого віку з підвищеною агресивністю, жорстокістю поведінки, безапеляційні та амбіційні, а значна їх частина (38,9 %) має певні нервові та психічні розлади. Злочинність унаслідок генетичного зв'язку із соціальними процесами, що відбуваються в суспільстві, впливає на всі сфери функціонування держави, оскільки кримінальна статистика, навіть за всієї її відносної достовірності, дає змогу зробити однозначний висновок про тісну кореляцію між станом злочинності і реальним станом суспільних процесів. Аналіз стану злочинності кримінально активної частини молоді, оцінювання її рівня, динаміки, структури здійснено на основі статистичних даних про виявлені та зареєстровані в органах внутрішніх справ злочини. Щодо якісних характеристик досліджуваної злочинності визначено, що частка тяжких і особливо тяжких злочинів залишається досить високою, незважаючи на незначний спад (на 2,3 %) з 2013 р. У той же час насильницька злочинність продовжує залишатися найбільш небезпечною, до того ж серед молоді зростає зухвалість, жорстокість, агресивність учинення злочинів. Кількість тяжких і особливо тяжких злочинів у 2013 р. порівняно з попереднім роком збільшилася на 19 %, і їхня питома вага щороку зростає. Рівень корисливої злочинності у 2013 р. порівняно з 2008 р. зріс на 31,2 %. Занепокоєність викликають негативні тенденції в структурі злочинності кримінально активної частини молоді, характерними ознаками яких є збільшення групової та організованої злочинності, а також учинення злочинів із застосуванням зброї.

Науковий інтерес становлять також два аспекти, один із яких – зростання насильницьких злочинів, у тому числі проти життя і здоров'я, за явного ослаблення протидії хуліганству. Другий аспект – поширення крадіжок, питома вага яких зросла з 60,6 до 64,1 %. Як зазначає С. Ф. Денисов, вік більшості молодих злочинців коливається в межах від 20 до 35 років, причому пік припадає на 29 років, що ще раз підтверджує висновок про підвищену суспільну небезпеку злочинності кримінально активної частини молоді. До якісних (структурних) характеристик злочинності молоді учений відносить такі: частка неповнолітніх у загальній злочинності є відносно невеликою (8–13 %); частка злочинів, учинених кримінально активною частиною молоді (від 18 до 29 років), є найвищою; злочинністю кримінально активної частини молоді, порівняно зі злочинністю «зрілою», характеризується тим, що кожен п'ятий учинений злочин належить до категорії тяжких. Результати дослідження С. Ф. Денисова, а також офіційна статистика свідчать, що питома вага осіб віком 18–29 років серед усіх виявлених учасників злочинів становила більш ніж 50 % (у 2000 р. – 51 %; у 2005 р. – 50,9 %; у 2010 р. – 52,7 %, у 2013 р. – 53,7 %). Серед осіб, які вчинили крадіжки, пограбування, розбійні напади, вимагання, зґвалтування, злочини, пов'язані з наркотиками, частка їх традиційно сягає від 70 до 90 % [5, с. 13, 14].

Важливим напрямом діяльності сучасної правоохоронної системи в рамках моніторингу злочинності є вивчення, аналіз та врахування громадської думки. У спеціальній літературі громадську думку визначають і як стан громадської (масової) свідомості певної соціальної спільноти, що охоплює її оцінку й установку щодо соціально значущих об'єктів, і як колективну поведінку, що знаходить свій безпосередній вияв у цих оцінках та установках [6, с. 111, 112], що, на нашу думку, має досить важливе значення для напрацювання тактики у протидії й запобіганні злочинності серед молоді.

Слід окремо розглянути питання моніторингу, що здійснюється оперативними підрозділами органів внутрішніх справ щодо стану злочинності, причин і умов вчинення злочинів залежить від території або напряму оперативного обслуговування. Такий моніторинг має специфічний, особливий характер. Розглядаючи питання моніторингу стану злочинності оперативними підрозділами органів внутрішніх справ, зокрема вивчення елементів оперативної обстановки, зазначимо, що безпосередньо цільовому впливу з боку правоохоронних органів підлягають: 1) явище злочинності в цілому, рівень та інтенсивність якого мають бути знижені шляхом результативної діяльності оперативних підрозділів щодо попередження і протидії кримінальних правопорушень; 2) умови, що полегшують своєчасне виявлення кримінальним правопорушенням; 3) криміногенні ситуації; 4) правоохоронні органи (сили та засоби, організаційна структура, принципи управління); 5) запобігання кримінальним

правопорушенням, протидія їм; 6) суб'єкти, від яких можна очікувати вчинення кримінальних правопорушень; 7) інші явища і процеси, з якими пов'язано виконання органами внутрішніх справ їх посадових і функціональних обов'язків; 8) правові акти, що регламентують діяльність ОВС та їх структурних підрозділів [7, с. 4, 5]. Це цілком можна віднести і до моніторингу оперативними підрозділами кримінальних правопорушень, вчинених молоддю. Одним із його напрямів є аналіз оперативної обстановки.

Відповідно до чинників оперативної обстановки її моніторинг повинен складатися з таких елементів: 1) моніторинг середовища функціонування (геополітичні, демографічні, соціально-економічні особливості); 2) моніторинг кримінологічної обстановки; 3) моніторинг сил та засобів правоохоронних органів; 4) моніторинг результативності протидії злочинності; 5) моніторинг громадської думки про стан середовища функціонування, криміногенної ситуації; 6) результативність діяльності правоохоронних органів. При цьому слід враховувати, що моніторинг конкретного середовища функціонування має свої особливості, однак наукою відповідно до сучасних реалій не визначено все різноманіття позитивних та негативних чинників, що впливають на стан оперативної обстановки. На сьогодні теоретично не обґрунтовано принципи, завдання, види моніторингу оперативної обстановки залежно від території, об'єкта, напрямку протидії злочинності тощо. Аналіз проблем організації протидії злочинності оперативно-розшуковими заходами дозволяє стверджувати, що зміст моніторингу не обмежується постійним контролем (діагностуванням) ситуації. До його складу входять аналіз та прогнозування оперативної обстановки, планування заходів впливу на стабілізацію оперативної обстановки.

Враховуючи особливості протидії злочинності серед молоді, можемо констатувати, що: 1) зміст моніторингу не обмежується постійним контролем (діагностуванням) криміногенної ситуації в молодіжному середовищі; до його складу входять аналіз та прогнозування всіх складових загальної оперативної обстановки, планування заходів впливу на її стабілізацію; 2) моніторинг конкретного середовища функціонування у молодіжному середовищі має свої особливості, що визначаються його загальними та специфічними особливостями; 3) моніторинг повинен здійснюватися за науковообґрунтованим алгоритмом відповідно до вирішення стратегічних завдань запобігання кримінальним правопорушенням серед молоді та в цілому в Україні з визначенням вимог до можливих типових джерел отримання інформації.

Аналіз наукової літератури та законодавчих актів свідчить, що завданнями, які вирішують оперативні працівники ОВС під час моніторингу оперативної обстановки, є: 1) виявлення за допомогою оперативно-розшукових заходів, гласних та негласних джерел оперативної інформації злочинів, установлення осіб, які їх підготовляють, вчиняють або вчинили, а також інших фізичних об'єктів,

що впливають на стан оперативної обстановки; 2) аналіз та прогнозування тенденцій оперативної обстановки з метою вирішення завдань запобігання кримінальним правопорушенням серед молоді; 3) прийняття організаційно-тактичних рішень щодо протидії молодіжній злочинності. Процес моніторингу стану злочинності складається з послідовних етапів: збір та вивчення загальної інформації про середовище функціонування; виявлення інформації про кримінологічну обстановку та об'єкти оперативної уваги; пошук інформації про об'єкти оперативної уваги в кримінально активному та криміногенному середовищі з метою виявлення тенденцій розвитку злочинності; пошук оперативно-розшукової інформації щодо конкретних кримінальних правопорушень та осіб, які їх учинили; збір та оцінка інформації про сили і засоби правоохоронних органів.

Таким чином, моніторинг оперативної обстановки стосовно поширених кримінальних правопорушень серед молоді – це діяльність оперативних підрозділів, спрямована на вивчення та аналіз стану, тенденцій, чинників оперативної обстановки з використанням сил, методів, засобів оперативно-розшукової діяльності, а також прогнозування її стабільності залежно від впливу окремих чинників.

Утім, порушені питання не є остаточними і потребують додаткового дослідження та наукового вивчення.

Список використаних джерел: 1. Противодействие преступности : учеб. пособие / А. Н. Литвинов, Л. М. Давыденко, М. Л. Давыденко, А. А. Юхно. – К. : Хай-Тек Пресс, 2011. – 200 с. 2. Юхно А. А. Основы деятельности правоохранительных органов по противодействию преступности : учеб. пособие / А. А. Юхно, А. Н. Литвинов. – К. : Хай-Тек Пресс, 2011. – 176 с. 3. Реймерс Н. Ф. Природопользование : слов.-справ. / Н. Ф. Реймерс. – М. : Мысль, 1990. – 637 с. 4. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні : монографія / Є. М. Блажівський. – Х. : Золота миля, 2013. – 372 с. 5. Денисов С. Ф. Злочинність кримінально активної частини молоді та її запобігання в Україні : автореф. ... дис. д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Денисов Сергій Федорович. – Запоріжжя, 2011. – 37 с. 6. Партнерство та співробітництво міліції з населенням: стан, проблеми, рекомендації / за заг. ред. В. О. Соболева, Ю. О. Свєженцевої. – Х. : Поларт, 2005. – 240 с. 7. Прогноз основних тенденцій оперативної обстановки в Україні на 2001 рік : наук. звіт. – Х. : Ун-т внутр. справ, 2001. – 36 с.

Надійшла до редколегії 05.11.2013

Бабакин В. М. Отдельные аспекты мониторинга предупреждения и противодействия преступности среди молодежи

Проанализировано состояние научных исследований отдельных аспектов мониторинга по предотвращению преступлений среди молодежи. Дано

общее понятие мониторинга, а также дискуссионные направления по его определению как в теоретическом, так и в прикладном аспектах.

Ключевые слова: оперативные подразделения ОВД, предотвращение преступлений, прогнозирование преступной деятельности, уголовное правонарушение, оперативно-розыскная деятельность.

Babakin V. M. Some aspects of monitoring prevention and counteraction of juvenile delinquency

The article analyses the condition of scientific researches of definite aspects of monitoring prevention of juvenile delinquency. The general definition of monitoring, both theoretical and applied directions of discussion tendencies of its definitions, are offered.

*The **reasoning** of monitoring prevention of juvenile delinquency importance that is confirmed with the analysis of political, economical, social and legal situation in Ukraine have been drawn. Moreover, the broadened criminological characteristic of crime **commission among the youth of different age categories, as well as the characteristic of particular kinds of criminal violations, the reasoning of solving this problem with the help of **legislative**, organizational, legal, special investigative techniques and other methods of prevention in this area have been provided. The statistical **confirmation** of the characteristic of these reasonings have been shown. Various **viewpoints** of scientists about the question of monitoring elements classification, their definite characteristics, the necessity of usage in practical activities of law-enforcement authorities and operating units, as well as the author's personal opinion have been provided.***

The article separately deals with the questions of monitoring juvenile delinquency necessity by the operating units of internal affairs agencies. Classification, theoretical and applied reasoning of the activity have been offered.

Keywords: operative subsections of internal affairs agencies, prevention of crimes, prognostication of criminal activity, criminal offence.

